उवाच । महर्षेर्गौतमस्यासोच्छरद्वान्नाम गौतमः । पुत्रः किल महाराज ! जातः सह शरैर्विभो ! । न तस्य वेदाध्ययने तथा बुद्धिरजायत । यथाऽस्य बुद्धिरभवद्धनुर्वेदे परन्तप ! । अधिजग्मुर्यथा वेदांस्तपसा ब्रह्मचारिणः । तथा स तपसोपेतः सर्व्वाण्यस्त्राण्यवाप ह । धनुर्वेदपरत्वाच्च तपसा विपुलेन च । भृशं सन्तापयामास देवराज स गौतमः । ततो जानपदीं नाम देवकन्यां सुरेश्वरः । प्राहिणोत्तपसो विघ्नं कुरु तस्येति कौरव ! । सा हि गत्वाश्रमं तस्य रमणीयं शरद्वतः । धनुर्वाणधरं बाला लोभयामास गौतमम् । तामेकवसनां दृष्ट्वा गौतमोऽप्सरसं वने । लोकेऽप्रतिमसंस्थानां प्रोत्फुल्लनयनोऽभवत् । सधनुश्च शरस्तस्य कराभ्यामपतद्भुवि । वेपथुश्चापि तां दृष्ट्वा शरीरे समजायत । स तु ज्ञानगरीयस्त्वात्तपसश्च समर्थनात् । अवतस्थे महाप्राज्ञो धैर्य्येण परमेण ह । यस्तस्य सहसा राजन् ! विकारः समदृश्यत । तेन सुस्राव रेतोऽस्य स च तन्नावबुध्यत । धनुश्च सशरं त्यक्त्वा तथा कृष्णाजिनानि च । स विहायाश्रमन्तञ्च ताञ्चैवाप्सरसं मुनिः । जगाम रेतस्तत्तस्य शरस्तम्बे पपात च । शरस्तम्बे च पतितं द्विधा तदभवन्नृप ! । तस्याथ मिथुनं जज्ञे गौतमस्य शरद्वतः । मृगयाञ्चरतो राज्ञः शान्तनोस्तु यदृच्छया । कश्चित् सेनाचरोऽरण्ये मिथुनं तदपश्यत । धनुश्च सशरं दृष्ट्वा तथा कृष्णाजिनानि च । ज्ञात्वा द्विजस्य चापत्ये धनुर्वेदान्तगस्य ह । स राज्ञे दर्शयामास मिथुनं सशरं धनुः । स तदादाय मिथुनं राजा च कृपयान्वितः । आजगाम गृहानेव मम पुत्त्राविति ब्रुवन् । ततः संवर्द्धयामास संस्कारैश्चाप्ययोजयत् । प्रातीपेयो नरश्रेष्ठो मिथुनं गौतमस्य तत् । गौतमोऽपि ततोऽभ्येत्य धनुर्वेदपरोऽभवत् । कृपया यन्मया बालाविमौ संवर्द्धिताविति । तस्मात्तयोर्नाम चक्रे तदेव स महीपतिः । गोपितौ गौतमस्तत्र तपसा समविन्दत । आगत्य तस्मै गोत्रादि सर्वमाख्यातवांस्तदा । चतुर्विधं धनुर्वेदं शास्त्राणि विविधानि च । निखिलेनास्य तत्सर्वं गुह्यमाख्यातवांस्तदा । सोऽचिरेणैव कालेन परमाचार्य्यतां गतः । ततोऽधिजग्मुः सर्वे ते धनुर्वेदं महारथाः । धृतराष्ट्रात्मजाश्चैव पाण्डवाः सह यादवैः । वृष्णयश्च नृपाश्चान्ये नानादेशसमागताः" ।

"अहल्या कन्यका यस्यां शतानन्दस्तु गोतमात् । तस्य सत्यधृतिः पुत्रो धनुर्वेदविशारदः । शरद्वांस्तत्सुतो यस्य स्वर्वेश्यादर्शनात् किल । शरस्तम्बेऽपतद्रेतो मिथुनं तदभूत् श्रुतम् । तद्दृष्ट्वा कृपयाऽगृह्णाच्छान्तनुर्मृगयां चरन् । कृपः कुमारः कन्या च द्रोणपत्न्यभवत् कृपी" भाग० ९,२१० । स च रुद्रांशसम्भूतः यथाह "यस्तु राजन् । कृपोनाम ब्रह्मर्षिरभवत् क्षितौ । रुद्राणान्तु गणाद्विद्धि संभूतमतिपौरुषम्" भा० आ० ६७अ० । स च चिरजीवी । "अश्वत्थामा बलिर्व्यासो हनूमांश्च विभीषणः । कृपः परशुरामश्च सप्तैते चिरजीविनः" पुरा० । "ततो दीर्घायुषं व्यासं रामं द्रौणिं कृपं बलिम् । प्रह्लादञ्च हनूमन्तं विभीषणमथार्चयेत्" ति० त० गर्गः । ४कर्म्मणि च "यमासा कृपनीडं भासा केतुम् वर्द्धयन्ति" ऋ० १०,२०,३, "कृपनीडं कर्म्मस्थानम्" भा० ।

कृपण त्रि० कृप–क्युन् न लत्वम् । अदातरि कदर्य्ये अमरः "कृपणेन समोदाता न कश्चिद्भुवि विद्यते । अनश्नन्नेव वित्तानि यत् परेभ्यः प्रयच्छति" व्यासः । "दातारं कृपणं मन्ये मृतोऽप्यर्थं न मुञ्चति" व्यासः । २मन्दे त्रि० मेदि० "कृपणाः फलहेतवः" गीता । ३महाव्यसनप्राप्ते दीने । "महद्वा व्यसनं प्राप्तोदीनः कृपण उच्यते" । रामा०; श्रेण्या० अभूततद्भावेऽर्थेऽस्य कृतादिभिः स० । कृपणकृतः । कृपणस्य भावः ष्यञ् । कार्प्पण्य दीनतायां न० "कार्पण्यदोषोपहतस्वभावः" गीता । तल् । कृपणता स्त्री, त्व कृपणत्व न० तत्रार्थे । ४दैन्ये न० । "वक्तुं न त्वहमुत्सहे सकृपणं देहीति दीनं वचः" शान्तिश० । सुखा० वेदनायाम् क्यङ् । कृपणायते दैन्यमनुभवतीत्यर्थः । सुखा० अस्त्यर्थे इनि । कृपणिन् दैन्ययुक्ते त्रि० स्त्रियां ङीप् । ५क्रिमौ पु० मेदि० । कृतः पणोयस्य वेदे नि० तलोपः । ६कृतपणे पणक्रीते दासादौ "एतदक्षरं गार्ग्यविदित्वाऽस्माल्लोकात् प्रैति स कृपणः" बृ०उ० । "कृपणः पणक्रीत इव दासादिः" । भा०

कृपा स्त्री कृप–भिदा० अङ् "कृपेः संप्रसारणञ्च" गणसू० संप्र० । अनुग्रहेच्छायां प्रत्युपकारानपेक्षया परदुःखप्रहरणेच्छायाम् अमरः "मिथुने कृपावती" कुमा० ।

कृपाण पु० कृपां नुदति नुद–ड संज्ञायां णत्वम् । १खड्गे अमरः । गौरा० ङीष् । २कर्त्तर्य्याम् स्त्री अमरः । ३छुरिकायाम् स्त्री मेदि० । स्वार्थे क । कृपाणक । खड्गे पु० टाप् अत इत्वम् । कृपाणिका छुरिकायां स्त्री हेमच०

कृपाद्वैत पु० बौद्धभेदे हेम० । [कृपायुक्ते अमरः ।

कृपालु त्रि० कृपां लाति ला–आदाने मित० डु । दयालौ